

ROLANDAS BARTKUS

Kauno technologijos universitetas, Lietuva
Kaunas University of Technology, Lithuania

JOBO KANČIA: TRANSCENDENCIJOS ATVERTIS EGZISTENCIJOJE

Suffering of Job: Disclosure of Transcendence in Existence

SUMMARY

The article is focused on the experience of suffering of the righteous and God-fearing man – Job. It is shown how metaphysical contours of suffering expose themselves when foundations of existence shiver. Existential Job's questions, such as "why did this happen to me?", "what can I expect?", "who will rebuild me?", transcend the boundaries of human existence and are readdressed to transcendence. It is analysed what answer is received by Job from God and if God wins over the threatening non-existence by recovering the sloping existence. The article attempts to highlight how Job's existence is transformed by the counteraction of transcendence and investigates what are the conditions for the interaction between existence and transcendence. It is also questioned how an attitude towards reality interacts with reality. Finally, it is suggested what could be expected from the Christian existentialism other than traditional one.

SANTRAUKA

Straipsnyje susitelkiama į Jobo, teisaus ir dievobaimingo vyro, kančios patirtį. Parodoma, kaip sujudinus buvimo pamatą išryškėja metafiziniai kančios kontūrai. Egzistenciniai Jobo klausimai: „Kodėl man taip nutiko?“, „Ko aš galiu tikėtis?“, „Kas mane atstitys?“ – peržengia žmogiškosios egzistencijos ribas ir peradresuojami transcendencijai. Analizuojama, kokio Dievo atsako sulaukia Jobas, ar Dievas pergali žmogui gresiančią nebūtį vėl atitiesdamas pasvirusią būtį. Straipsnyje stengiamasi išryškinti, kaip transcendencijos atoveikis pakeičia Jobo egzistenciją ir kokios yra egzistencijos ir transcendencijos sąveikos sąlygos. Taip pat klausama, kaip žmogaus nuostatos tikrovės atžvilgiu sąveikauja su tikrove. Galiausiai aptariama, ką krikščioniškasis egzistencializmas gali pasiūlyti kitaip nei tradicinis.

RAKTAŽODŽIAI: kančia, egzistencija, transcendencija, tikrovė.

KEY WORDS: suffering, existence, transcendence, reality.

IVADAS

Pasak Antano Maceinos, „Jobo knyga yra pirmas egzistencinis veikalas pasaulyje“, tad Sörenas Kierkegaard’as, Martinas Heideggeris, Karlas Jaspersas, Gabrielis Marcelis, Maurice’as Blondelis, Jeanas Paulis Sartre’as, José Ortega ar Miguelis de Unamunas savąsias patirtis įliejo į „žmogiškosios egzistencijos sroves“, srovenusias nuo seniausių laikų, suteikdami joms jau mūsų laikams įprastus egzistencinės filosofijos pavidalus (Maceina 1950: 29). „Tiesa, Jobo knyga yra drama, vadinasi, poezijos, ne filosofijos veikalas. Jos metafizika yra išreikšta vaizdais ir simboliais. Tačiau tai nė kiek jai nekliudo būti metafiziškai savo esmėje“ (ten pat: 30). Peteris Kreeftas¹ pritaria, kad „tragedija ir komedija būdavo perteikiamas slėpinys, o Jobas mus moko, kad gyvename slėpinyje“ (Kreeft 2013: 71). Jobo knyga, sukurta tarp VII ir V a. prieš Kristų ir priskiriama Senojo Testamento Išminties raštijai, kai kuriais atžvilgiais (prasmės, gelmės, aprėpties, išminties, tikėjimo, vilties etc. – *Aut. past.*) „net pralenkia mūsų dienų egzistencinę

filosofiją“ (Maceina 1950: 30).

Šiandien žinome, kad kančią sukelia bet kuris neatitikimas tarp esamos ir norimos būsenų, tarp tikrovės ir galimybės, tarp fakto ir idealo: netiesa, netikrumas, netektis, liga, sielvartas, skausmas, nerimas, įtampa, nuobodulys, tuštybė etc. Taigi gyvenimas ir kančia neperskiriama. Kančia yra tikra (neabejotina) ir veiksminga: ji ištinka, keičia, išmėgina, moko; joje glūdi gyvenimo iššūkis – tai viena iš ribinių situacijų², vienas iš filosofavimo šaltinių. Egzistencialistiškai sklaidant idėjų istoriją, atidengiami kančios pavidalai ir žmogaus mėginimai iš jų išsivaduoti.

Šiuo straipsniu susitelkiama į Jobo, teisingo ir dievobaimingo vyro, kančios patirtį³. Metafiziniai kančios kontūrai išryškėja žmogiškosios egzistencijos trapumo akivaizdoje, kai sujudinamas buvimo pamatas. „Pajautimas, kad mes galime nebūti, kad visa gali nebūti, sudaro baimės esmę ir sykiu yra dvelktelejimas nebūties šalčio iš anapus“ (Maceina 1950: 55).

EGZISTENCINIS IŠBUDIMAS KANČIOJE

Anot Maceinos, iš nuostabos kilusi filosofija, vaikiškai-optimistiškai skelbianti „pasaulį esant darnų, šviesų, tikslingą ir prasmingą“, tiesiog piktina kenčiantįjį (Maceina 1978: 106). Iš abejonės kilusi filosofija slepiasi sąmonės užuovėjoje ir tampa mažakrauju reiškiniu pasaulio atžvilgiu (ten pat: 106–107). Kreeftas pžymi, kad tiek pasaulietinis, tiek religinis ugdymas dvelkia nuobodu-

mu, nes dažniausiai pateikia atsakymus į nerūpimus ar niekada nekeltus klausimus (Kreeft 2013: 59).

Maceina mokslinį (logikoje uždarytą) skeptiko klausimą priešstato ontologiniam (atveriančiam transcendenciją) egzistenciniam klausimui (Maceina 1950: 83–84). Jobas taikliai atsako Elifazui Temaniečiui, vienam iš trijų jo paguosti atkeliavusių bičiulių⁴: „Kaip dažnai to-

kių dalykų aš esu girdėjęs, visi jūs esate apgailėtini guodėjai! Argi nėra galo tuštiesiems žodžiams? <...> Ir aš galėčiau kalbėti kaip jūs, jei būtumėte mano vietoje“ (Job 16, 1–4). Tikrasis pažinimas surandamas „skausmo įaudrintoje ir nuskaidrintoje savojoje būtybėje“, tad kiekvienas *išminčius* (*sophós*) privalo „pereiti per kančią“, kad neliktų „sausas“ *kalbėtojas* (*rhétor*), tik atkartojantis svetimas mintis (Maceina 1978: 100).

Egzistencinis mąstytojas susitelkia į asmeniškai patiriamą konkretų buvimą. Visi Jobo klausimai: apie padarinius ir priežastis, apie atmintį ir laukimą, apie teisumą ir laimę, prapultį ir išgelbėjimą etc. – kyla iš kančia persmelktos tikrovės. Jie įgyja egzistencines išraiškas: „Kodėl man taip atsitiko?“, „Kas manyje ne taip?“, „Ko aš galiu tikėtis?“, „Kas mane atstatys?“. Ir netgi įsitvėrus Šventojo Rašto pažado, „kad viskas išeina į gera mylintiems Dievą“ (Rom 8, 28), išbandomi kantrybės ir ištvermės (kartu ir visos esybės arba gyvasties) resursai. Suspaudimuose laukiama to „gero“ išsipildymo ir klausiama: „Kaip ilgai?“ (Job 7, 19; Ps 13, 2–3; Ps 35, 17; 39, 5; Ps 119, 74 etc.). Apaštalas Paulius sako, kad „sielvartas gimdo ištvermę, ištvermė – išbandytą dorybę, išbandyta dorybė – viltį“ (Rom 5, 4). Laiškas žydams primena dar vieną teologinę dorybę: „Tikėjimas laiduoja mums tai, ko viliamės, įrodo tikrovę, kurios nematome“ (Žyd 11, 1). Pasak Kreefto, Jobo gyvenime (kaip ir visuose Šventojo Rašto kontekstuose) Dievas veikia ragindamas Juo pasitikėti ir visa ištverti – išlaukti palaiminimų išsipildymo meto (Kreeft: 82–84).

Kreeftas yra prasitaręs, kad „mūsų simpatijos ir antipatijos nekeičia tikro-

vės“ (Kreeft 2013: 68). Kita vertus, jau aptarėme, kaip mūsų nuostatos tikrovės atžvilgiu keičia mus: kantrybė ugdo ištvermę, ištvermė augina tikėjimą, viltį; atsiveria gilesnės priežastys, aukštesni tikslai – nauja, dar nematyta, nesuprasta tikrovė. Beje, kiekviena situacija reikalauja apsispręsti: sprendimas yra arba geras, arba blogas, už arba prieš Dievą ir Jo nustatytą tvarką. Šventasis Raštas žada: „kas ištvers iki galo, bus išgelbėtas“ (Mt 10, 22; Mt 13, 13; Mt 24, 13). Tad suprantama, kodėl Jobas kaip visišką kvailystę atmeta žmonos patarimą nesilaikyti dorumo ir keikti Dievą⁵ (Job 2, 9), bet kur kas sudėtingesni jo bylinėjimusi su bičiuliais ir (ypatingai) su Dievu kazusai. Jobas nesustoja net Dievo akivaizdoje (Maceina 1978: 95), ir toks kančios stimuliuojamas veržlumas Dievui patinka (Job 42, 7–17). Jobas visuomet patiko Dievui; ir tuomet, kai buvo apščiau Jo palaimintas, saugomas, globojamas (Job 1, 1–12; Job 2, 3). Tiesa, sakoma, kad „auksas išbandomas ugnyje“ (Sir 2, 5). Pasak Maceinos, kančia gali mobilizuoti (iš)gyvenimui: būna, kad netgi ištižėlis ir lepūnas tampa didvyriu ir šventuoju (Maceina 1950: 57). „Štai kodėl ir Jobas, anksčiau buvęs tylus ir dievobaimingas, kančios paliestas atsitiesia ir taria savo žodį, dažnai aštrų bei skaudų, bet kiekvieną sykį kylantį iš pačių jo sukrėstos būties gelmių“ (ten pat). Jobas aiškiai supranta, kad Dievas jį pranoksta visais įmanomais atžvilgiais, tačiau po savaitę trukusios tylos ne tik pradeda pokalbį su bičiuliais, bet drąsiai kreipiasi ir į Aukščiausiąjį: „Tada šauk, ir aš atsakyčiau; ar leisk man pirmam kalbėti, ir tu man atsakyk“⁶ (Job 13, 22). „Kančios

akivaizdoje Dievas turi pasiteisinti“ (Maceina 1978: 95). Jobas „visko neteko: sveikatos, šeimos, turto. Bet jam dar liko įsitikinimas, kad jis nekaltas; kad visos šios nelaimės jam yra primestos iš viršaus kažkokios aukštesnės jėgos; kad už

jas jis nėra atsakingas“ (Maceina 1950: 22). Aukštai iškelta Jobo nekaltumo vėliava plazda virš visų kaltinimų, kuriais „švaistosi“ draugai, atkeliavę paguosti kenčiančio bičiulio, bet pristigę kantrybės ir išminties (Job 42, 7–9).

TRANSCENDENTINĖ EGZISTENCIJOS NUORODA

„Du kertiniai kasdienybės stulpai“: turtas ir kūnas – žmogų įkalina kasdienybėje (Maceina 1950: 48). Viena yra dėkoti Dievui už palaiminimus, kita – patirti išbandymus. Tik pastarieji iš tikrųjų atskleidžia, kur slypi kiekvieno žmogaus lobis arba kur yra jo širdis (Mt 6, 21), kitaip tariant, kokiu vertybiniu matu matuojama tikrovė. Peteris Wustas konstatuoja, kad „permainingose *virtū* ir *fortuna* rungtyne kovoama ne dėl grynai žemiškų vertybių“, bet čia „metafizinės tikėjimo ir netikėjimo galios grumiasi dėl galutinio apsisprendimo, įvykstančio žmogaus širdies gelmėse“ – „lošiama iš amžinosios būties ir nebūties žmogui“ (Wust 2000: 79).

Susidūrimas su Dievu kančioje darosi dar artimesnis ir santykis su Juo dar ankštesnis. Laimėje gyvenanti egzistencija ne sykį esti kasdienybės aptemdoma. Dievo paveikslas joje prigęsta. Tuo tarpu kančia išryškina Dievą ligi visiško aiškumo. Laimingas žmogus leidžiasi ne sykį suviliojamas iliuzijos, esą jo gyvenama laimė galinti būti jo būties atrama. Todėl jis nejučiomis prisiriša prie šios laimės objektų. Tuo tarpu kančia visas iliuzijas išsklaido (Maceina 1990: 565–566).

Teisusis Jobas išlaiko (pasi)tikėjimo Dievu egzaminą net tuomet, kai sunaikinama visa, ką jis turėjo (Job 1, 13–19), o

kūnas nusejamas „dvokiančiomis votimis nuo padų iki viršugalvio“ (Job 2, 7): „Nes jau priimsime iš Dievo rankos, kas gera, ir nepriimsime, kas bloga?“ (Job 2, 10) – toks yra Jobo pasirinkimas. Kreeftas pažymi: „Dantimis griežiantis tikėjimas vertingas ne todėl, kad vertingas pats kentėjimas, bet kad toks tikėjimas kyla iš gilaus, amžino asmens centro, esybės, valios, ne iš jausmų, ne iš tų asmens dalių, kurios priklausomos nuo aplinkos ir pasaulio įvykių“ (Kreeft 2013: 87).

Iš savo vertybinio apsisprendimo Jobas nepostuluoja kokių nors teorijų ar išvadų, kaip linkę daryti straipsnyje minėti trys jo bičiuliai (Maceina 1950: 72–73). Vertybinė-egzistencinė Jobo laikyena, apimanti žinojimą, kad jis yra teisus (Job 13, 18) – centras, iš kurio kyla visi Jobo klausimai ir kur jis sugrįžta gavęs atsakymą. Jobo netenkina žmogiška bičiulių išmintis; kančioje jis žvelgia į Viešpatį, iš Jo laukdamas atsakymų (Job 42, 4). Jis žino, kad Dievas išklauso, kai Jo šaukiasi teisus ir be priekaištų žmogus (Job 12, 4).

Vadinasi, egzistencija atsiskleidžia transcendencijai; žmogus atsiskleidžia Dievui. Pasiekęs savo būties ribą kraštinėje situacijoje ir patiekęs savo būtį, kaip vieną didžiulį klausimą, žmogus *sustoja* (kursyvas mano. – R. B.), pasirošia ir *laukia Dievo* (kursyvas mano. – R. B.)

žodžio. Jis *laukia atsakymo iš anapus* (kursyvas mano. – R. B.). Be šito atsakymo egzistencija liktų neatbaigta, ir jos klausimas būtų be prasmės, nes egzistencijoje, kaip matėme, atsakymo nėra. Atsakymas, kuris turi egzistenciją nušviesti ir ją iš naujo įbūrinti, glūdi anapus josios: jis glūdi transcendencijoje (Maceina 1950: 84–85).

Kraštinėse situacijose visa esybe būties trapumą išgyvenantis žmogus „aiškiai patiria, kad jis yra dulké ir į dulkę pavirs, jeigu kas nors Kitas, aukštesnis ir galingesnis už jį, jo iš šių dulkių neišvaduos“ (Maceina 1950: 8). *Fundamentaliausias egzistencinis Jobo klausimas* „Kas atstatys mane?“ išsprūsta širdies gelmių atodūsiu: „O, kad būčiau kaip kadaise, praėjusiais mėnesiais, kaip dienomis, kai Dievas mane globojo!“ (Job 29, 2) Tai kreipinys į Visagalį, iššūkis Jam, prisodrintas kančios ir skausmo, vilties ir nerimo, atsivėrimo ir baimės, kitaip tariant,

paties gyvenimo, pačios būties. Tai klausimas iš būties į būtį, laukiant adekvaus egzistencinio-ontologinio atsako.

Atkreipkime dėmesį į dvi Maceinos aprašytas viena kitai priešingas žmogaus ir Dievo susitikimo situacijas. Pirmoji, kai „Jobas <...> *nesustoja* (kursyvas mano. – R. B.)“ net „Dievo akivaizdoje“ (Maceina 1978: 95), „atsitiesia ir taria savo žodį, <...> kylantį iš pačių jo sukrėtos būties gelmių“ (Maceina 1950: 57). Ir Dievui tai patinka. Antruoju atveju „žmogus *sustoja* (kursyvas mano. – R. B.), pasiroošia ir laukia Dievo žodžio“ – „laukia atsakymo iš anapus“ (ten pat: 84–85). Jobas net užsiima „sau ranka burną“ (Job 40, 4). Ir tai patinka Dievui. Paaiškinimas egzistuoja: kančia pažadina tikrovei, bet taip nutinka, kad į anapusybę susitelkiama visa esybe tik išėikvojus žmogiškus resursus ir pavargus maištauti⁷.

DIEVO ATSAKAS

Evangelija sako: „Kiekvienas, kas prašo, gauna, kas ieško, randa, ir beldžiančiam atidaroma“ (Mt 7, 8; Lk 11, 10). Jokūbo laiške skaitome: „Jūs prašote ir negaunate, nes negerai prašote – tik savo įnoriams patenkinti“ (Jok 4, 3). Siracido knyga moko, kad „išmintis yra arti, ir kas rimtai ieško, ją randa“ (Sir 51, 26). Pasvarstykime, kaip visa tai siejasi su Jobo istorija, kitaip tariant, ar Jobas gavo tai, ko prašė, ar sulaukė Dievo atsako, ar jis buvo toks, kokio tikėjosi.

Kreeftas prisipažįsta „pagrindinės mįslės sprendimą“ arba „raktelį nuo paradinių durų“ į Jobo knygos slėpinį atradęs teologinėse Martino Buberio įžval-

gose (Kreeft 2013: 69, 97–98). Apie susitikimo su Dievu galimybę Buberis teigia: „Visi žmogaus dvasios laikais atrasti bei sukurti receptai, visi galimi nurodyti pasirengimo būdai, pratybos, nugarimzdimas⁸ neturi nieko bendra su pirmapradiškai paprastu susitikimo faktu“ (Buber 1998: 143). Susitikimas su Dievu įmanomas tik *kreipiantis į Dievą*, sakant Jam *Tu*, kalbantis su Juo, bet anaip tol ne su kažkuo kitu aptariant Dievą (ten pat: 140). Pasak Kreefto, „draugai kalba *apie* Dievą, o Jobas kalba *Dievui*“ (Kreeft 2013: 97). „Jie nesimeldžia, tik pamokslauja“, o „Jobas nuolat meldžiasi“ (ten pat: 98). Trys draugai mano, kad jie pažįsta Die-

vą, jiems „pakanka teisingų žodžių, negyvos ortodoksijos“, o Jobas, visa esybe laukiantis Dievo, „išlaiko intymumą, aistrą ir atidumą“ (ten pat: 97). Jobo žodžiai nėra teisingi: jie „kvaili, aštrūs, netgi pikti“ (ten pat: 96), bet Jobas išlieka teisus, ištikimas „savo buvimu ir veiksmais“ (ten pat): „kiekvienas žodis arba ištariamas Dievui, arba Jo akivaizdoje“ (ten pat: 98). Draugai kalba išminties knygų tekstais, bet abejingai, „lyg Dievo čia nebūtų“ (ten pat) – elgiasi neteisingai, neteisingai kalba, nors sako teisingus žodžius. Dievo netenkina pasikiri žmogaus svarstymai, pasiekimai, sandoriai, kompromisai, aukos – Jam reikia viso žmogaus – „pavydulingai trokšta jis dvasios, kurią apgyvendino mumyse“ (Jok 4, 5).

Pasak Kreefto, vienaip pažįstame akmenį, kitaip – gyvūną. Asmenų pažinimas abipusis – jie „priklausomi nuo laisvo pasirinkimo būti pažintam“, o norint „pažinti Dievą, aktyvumas kyla iš jo pusės“ (Kreeft 2013: 89). Esantysis Dievas visuomet tapatus Pats Sau, ir Sau-būdingai pasirodo „kaip Klausinėtajas, o ne Atsakinėtajas“ (ten pat). Dievas prabyla, kai Jobas „užsičiaupia“ ir atgailauja, kad „buvo užėmęs Dievo vietą“ (ten pat).

Tuo tarpu kol žmogus būna su Dievu atviras tik iš dalies, t. y. kol jo sąžinę ir širdį drasko įvairiausios nuoskaudos, pykčiai ar abejonės, tol transcendencija tyli ir į žmogaus keliamus klausimus neatsako. Kitaip tariant, kol žmogus Dievo atžvilgiu vis dar turi didesnių ar mažesnių prometėjizmo⁹ apraiškų, ambicijų ar siekių, tol Dievas su juo nebendruoja (Balčius 2007: 26).

Kai Jono Krikštytojo mokiniai paklausia Jėzaus: „Rabi (tai reiškia: „Mokytojau“), kur gyveni?“, Jis atsako: „Ateikite ir pamatysite“ (Jn 1, 38–39). Jėzus žino, kad iš tikrųjų mokiniams rūpi ne Jo gyvenamoji vieta, bet Jis Pats ir bendrystė su Juo. Po visais Jobo klausimais slypi viltis atstatyti sugriautą būtį. Ją liudija Jobo iš-tarmė, pasakyta jau sulaukus Dievo atsako: „Žinau, kad tu gali visa padaryti; ką tik užsimoji, tu gali įvykdyti (Job 42, 2). „Dieve, tu esi mano Dievas, tavęs aš ieškau, – mano gyvastis tavęs ilgisi, mano kūnas tavęs trokšta, – kaip sausa, pavar-gusi ir perdžiūvusi žemė (Ps 63, 2) – tokiais žodžiais Judo dykumoje meldžiasi karalius Dovydas. Ir Jobui reikia Dievo lygiai taip – egzistenciškai. Tad iš audros prabilęs Dievas atsako ne į Jobo keltus klausimus, bet tiesiai Jobui į širdį – „Bedugnė šaukia bedugnei“ (Ps 42, 8) ir „tik begalybė gali susituokti su begalybe“ (Kreeft 2013: 101). Žmogus – klausianti būtybė, ir bet kuris baigtinis atsakymas nepasotina jo dvasios. Daugybe atodūsių ir aimanų apipintos Jobo širdgėlos esencija: „Kodėl slepi savo veidą ir elgiesi su manimi kaip su priešu?“ (Job 13, 24) – Dievo atsaku *perkeičiama* į palaiminimą: „Buvau girdėjęs gandus apie tave, bet dabar mano akys regi tave“ (Job 42, 5) – džiūgauja Jobas.

„Gyvulys žiūri į pasaulį. Žmogus žiūri į Dievą. Žmogaus veidas pažymėtas Viešpaties šviesa, ir tik žmogui yra skirta regėti Dievą veidas į veidą“ (Maceina 1950: 186). Jobas visuomet atsigręžęs į Dievą: dėkodamas už šviesą, eidamas per tamsą, visa gyvastimi Jo laukdamas. Ir sulaukia Dievo atsako – Paties Dievo.

EGZISTENCINIS TRANSCENDENCIJOS ATOVEIKIS

Jobo knygos epilogė sakoma: „VIEŠPATS pakreipė Jobo dalį, kai jis pasimeldė už savo bičiulius“ (Job 42, 10). Tai, kad Jobas paskiriamas bičiulių užtarėju, dar kartą patvirtina jo teisumą Dievo akyse (Job 42, 7–9). „VIEŠPATS davė Jobui dvigubai daugiau, negu jis buvo anksčiau turėjęs“ (Job 42, 10). Taigi po visų išmėginimų Jobas sulaukia atlygio su „premija“ – jam sugražinama *dvigubai daugiau* nuosavybės ir gyvenimo metų (Job 42, 10–17). Tiesa, kur kas labiau komplikauta artimųjų netekties problema: juk dešimt naujai gimusių vaikų (Job 13–15) negali „kompensuoti“ dešimties žuvusiųjų (Job 1, 19). Tad broliai, seserys ir visi pažįstami susirinkę užjaučia ir guodžia Jobą „dėl tos nelaimės, kuria VIEŠPATS buvo jį ištikęs“ (Job 42, 11).

Maceina rašo, kad „Dievas pergali žmogui gresiančią nebūtį, išsklaido jį užklupusią tamsą ir pasvirusią būtį vėl atitiesia“ (Maceina 1950: 85). Ar ši mintis turi *pakankamą pagrindą*? Ar *neprieštarauja* kitam paties filosofo teiginiui, kad net „knygos atomazga“ neduoda atsakymo į „pagrindinį klausimą“ (Maceina 1950: 73)? Gal „Maceinos kūrinys *Jobo drama* <...> yra <...> vienas iš labiausiai nepavykusių šio filosofo bandymų konceptualizuoti pačią tikrovę“ (Balčius 2007: 18)? Jonas Balčius randa patvirtinimą šiai savo prielaidai ir siūlo išvadą, kad Maceina neįrodo ir nepagrindžia jokio „krikščioniškojo egzistencializmo pranašumo prieš tradicinį egzistencializmą“ (ten pat: 22).

Kreeftas pasirenka kitokią poziciją. Pasak jo, Dievo atsakymas „pripildo begalinę tuštumą žmogaus širdyje“ (Kree-

ft 2013: 101). „Tai atsakymas apie viską: apie gyvenimo prasmę, tapatybę, Dievą ir apie tai, kas Dievas yra man“ (ten pat: 100–101). Paklausime, kaip transcendencijos atoveikis pakeičia Jobo egzistenciją: ar jis tampa laimingas, ar išpildomi jo troškimai, ar išgydoma jo širdis? Ir kokios yra egzistencijos ir transcendencijos sąveikos sąlygos? Pradėkime nuo pastaurojo klausimo.

Emmanuelis Lévinas nurodo „už būties mąstymą mąslesnį“ (Levinas 2001: 265) mąstymą, *pranokstantį visas pagrindo ar pagrindimo užklausas* (ten pat: 214–216, kursyvas mano. – R. B.), pasitelkdamas *emfazės*¹⁰ (ten pat: 106–107, 214–216) terminą. Kaip „transcendencija imanencijoje“, kaip „savo intymiausioje tapatybėje“ į Kitą vis besikreipiantis Tas Pats asmuo pabudinamas „sielos sieloje“¹¹ (ten pat: 108) – įvyksta toks „pabudimas pačiose išbudimo gelmėse“ (ten pat: 120), kuriam pati tiesos esmė skleidžiasi „gyvosios esaties“ arba „gyvojo akivaizdumo“ pavidalais (ten pat: 106)¹². Dabar jau suprantame, kodėl Lévinas teigia, kad „būtis-kitam nutildo bevardį ir beprasmį būties gaudesį“ (Lévinas 1994: 47) arba „[p]irmoji filosofija yra etika“ (ten pat: 77). Taigi etinė laikysena – santykis su Kitu, atsakomybė, pasirinkimas, apsisprendimas – yra pirmesnė už ontologiją, apsprendžia požiūrį į tikrovę, sąlygoja supratimą ir pažinimą.

Dabar sugrįžkime prie Jobo širdies troškimų. Patarlių knygoje pasakyta: „Atidėta viltis susargdina širdį, o įgyvendintas troškimas yra gyvybės medis“ (Pat 13, 12). Žinome, kad Kūrėjas rūpinasi visais savo kūriniais, patenkindamas „kiek-

vieno gyvūno troškimą“ (Ps 145, 16). Žmogaus širdies troškimams taikomi žmogiški: išminties (Pat 24, 14; Rom 8, 26–27), atsakomybės (Koh 1, 9), pasitikėjimo Dievu ir dėkingumo Dievui (Sir 5, 2; Fil 4, 6) – reikalavimai. Išminties knyga pristato ontologinę-vertybinę hierarchiją: „Jeigu turtai yra tai, ko gyvenime trokštame, tai koks turtas gali būti didesnis už išmintį, kuri visa tai padaro?“ (Išm 8, 5) Ir Evangelijoje pagal Morkų klausiamo: „O kokia gi žmogui nauda laimėti visą pasaulį, bet pakenkti savo gyvybei?“ (Mk 8, 36) Pasaulio ir žmogaus gyvybės perskyra akivaizdi ir logiška visais atžvilgiais. Bet kaip galima pražudyti gy-

vybę ir tuo pačiu ją išgelbėti¹³ (Mk 8, 35)? Ši konjunkcija atrodo nelogiška ir neįmanoma, svarstant žemiškosios egzistencijos rėmuose. Šventasis Raštas paaiškina: „Kas sėja savo kūnui, tas iš kūno pjaus pražūtį, o kas sėja dvasiai, tas iš dvasios pjaus amžinąjį gyvenimą“ (Gal 6, 8). Juk „bus permaintyti sudrebintieji dalykai kaip sukurtieji, kad pasilikytų tai, kas nesudrebinama“ (Žyd 12, 27). Ką pasirinksi: kūną ar dvasią, pasaulį ar Dievą, *trūnumą* ar *amžinybę*? Jobas troško Viešpaties ir Jį pasirinko, o visa kita buvo atstatyta ir dar pridėta¹⁴. Theo de Boeras sako, kad jau pats Dievo „troškimas „laimę“ implikuoja“¹⁵ (Boer 2006: 140).

IŠVADOS

Kančia išsklaido gyvenimo iliuzijas ir išryškina tikrovę. Kraštinėse situacijose visa esybe būties trapumą išgyvenantis žmogus supranta, kad reikalingas Kitas, aukštesnis ir galingesnis už jį patį. Sveikatos, šeimos, turto netekusiam Jobui lieka vienintelė viltis – Dievas, galintis vėl atitiesti pasvirusią būtį.

Kenčiantis Jobas laukia Dievo atsako – išbandomas tikėjimas (ir visa žmogiškoji sąranga). Dievo netenkina paskiri žmogaus svarstymai, pasiekimai, sandoriai, kompromisai, aukos – Jam reikia viso žmogaus. Visa esybe susitelkiama į anapusybę tik išeikvojus žmogiškus rešursus ir pavargus maištauti. Pagaliau Dievo atsakas visiškai nuramina prometėjiskas aistras, ir Jobas džiaugiasi, savo akimis išvydęs Visatos Kūrėją.

Pagal mūsų išbandymo mastą ir esamą būseną galime tik hipotetiškai interpretuoti Jobo patirtis (prisimename Jobo bičiulius, atvykusius jį užjausti ir pa-

guosti). Štai kodėl ir būties atstatymo galimybės, susitikimo su Dievu ar transcendencijos atoveikio egzistencijai klausimus sprendžiame remdamiesi savo patirtimi ir supratimu. Nerimstantis protas ieško bent pakankamo pagrindo tikrovei paaiškinti.

Visas pagrindo ar pagrindimo užklausas emfatiškai pranoksta mūsų laikysena tikrovės atžvilgiu – atsivėrimas Kitybei – kitam asmeniui, pagaliau tokiam Dievui, koku Jis Pats nori mums apsireikšti. To Paties ir Kito susijungimas „pabudina pačiose išbudimo gėlmėse“, išblaivina žvilgsnį į tikrovę, ir pati tiesos esmė skleidžiasi „gyvosios esaties“ arba „gyvojo akivaizdumo“ pavidalais.

Amžinybės perspektyva pasireiškia vertybine tikrovės hierarchija: išmintis yra didesnis turtas už visus trūnius pavidalus, bet visokią išmintį pranoksta Dievo ramybė (Fil 4, 7). Dievo troškimas imp-

likuoja laime; kiti pasirinkimai atrodo tik apgailėtini klystkeliai¹⁶. Kai ieškome Dievo karalystės ir Jo teismo, Viešpats

tinkamiausiu būdu pasirūpina visais mūsų poreikiais, o mes tampame dėkingais ir laimingais.

Literatūra

- Balčius Jonas. 2007. Dorovinė ir soteriologinė kančios prasmė Antano Maceinos filosofijoje, *Logos-Vilnius* 52: 6–27.
- Bartkus Rolandas. 2016. Apčiuopti neapčiuopiamą: prisiliesti ir būti palytėtam (pabaiga), *Logos-Vilnius* 87: 65–69.
- Bartkus Rolandas. 2010. Kontempliatyvus išbudimas – giliausia tikrovės atvertis, *Soter-Kaunas* 36(64): 7–20.
- Bartkus Rolandas, Bingelis Arūnas. 2012. Tikrumo paieškos: patyrimas, protas ir asmens atsakomybė, *Soter-Kaunas* 42(70): 27–39.
- Buber Martin. 1998. *Dialogo principas I: Aš ir Tu*. Iš vokiečių k. vertė ir įvadą parašė T. Sodeika. Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Kreeft Peter. 2013. *Trys gyvenimo filosofijos*. Iš anglų k. vertė I. Venskevičiūtė. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Levinas Emmanuelis. 2001. *Apie Dievą, ateinantį į mūsų sąmonę*. Iš prancūzų k. vertė A. Judžentytė,

- N. Keršytė, R. Matuzevičiūtė, A. Pažėraitė. Vilnius: Aidai.
- Lévinas Emmanuel. 1994. *Etika ir begalybė*. Iš prancūzų k. vertė A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.
- Maceina Antanas. 1978. *Filosofijos kilmė ir prasmė*. Roma: Lietuvos Katalikų Mokslo Akademija.
- Maceina Antanas. 1950. *Jobo drama: žmogiškosios būties apmąstymas*. Schweinfurter: Druckerei und Verlagsanstalt GmbH.
- Maceina Antanas. 1990. Jobo drama: žmogiškosios būties apmąstymas. *Raštai*. T. 3: 421–600. Vilnius: Mintis.
- Maceina Antanas. 1992. Prometėjizmo problema. *Raštai*. T. 2: 397–465. Vilnius: Mintis.
- Špidlík Tomáš. 2007. *Krikščionišųjų Rytų dovasingumas*. Iš italų k. vertė A. Venskauskaitė. Vilnius: Dialogo kultūros institutas.
- Wust Peter. 2000. *Netikrybė ir rizika*. Iš vokiečių k. vertė N. Šepetytys. Vilnius: Aidai.

Nuorodos

- Peteris Johnas Kreeftas (g. 1937) – amerikiečių filosofas, Bostono kolegijos profesorius, produktiviai besidarbuojantis krikščioniškosios filosofijos, teologijos ir apologetikos srityse.
- „Prie tokių situacijų, pasak Jasperso, priklauso kančia, kova, kaltė ir mirtis“ (Maceina 1950: 7).
- Aptariant Jobo patirtį, pristatytą Senojo Testamento Jobo knygoje, pasitelkiami Antano Maceinos, Peterio Kreefto, Peterio Wusto, Martino Buberio, Emmanuelio Levino, Theo de Boero, Tomášo Špidlíko, Jono Balčiaus, Arūno Bingelio, Rolando Bartkaus tekstai, analizuojant bei lyginant tarpusavyje jų turinį ir ieškant atsakymų į pamatinius Jobo klausimus: „Kodėl man taip nutiko?“, „Ko aš galiu tikėtis?“, „Kas mane atstitys?“ Į kančios audinį įpintos visos gyvenimo – tikėjimo, vilties, meilės, būties, prasmės etc. – temos.
- Be jau minėto Elifazo Temaniečio, Jobo paguosti atvyko Bildadas Šuhietis ir Zofaras Naama-

tietis (Job 2, 11). Ilgai miršęs ant Jobo ir trijų jo bičiulių, į pokalbį įsikiša Elihu'as (Job 32–37).

- Plg. su šetono žodžiais Dievui apie Jobą: „Betgi tik ištiesk ranką ir tik paliesk, kas yra jo, tuomet, esu tikras, jis iškeiks tave į akis“ (Job 1, 11) ir „Bet tik ištiesk ranką ir paliesk jo kaulus bei kūną, ir jis tikrai iškeiks tave į akis“ (Job 2, 5).
- Pradedama lig šiol tebesitęsianti Vakarų filosofijos teodicėja (Maceina 1950: 95).
- Daugiau žr.: Bartkus 2016: 68.
- Įvardindamas nugrimzdimą (budizmo tradicijoje vadinama *dhyana* – skaidrumo, beobjektiškumo būseną), Buberis kvestionuoja „meditacinės technikos“ sureikšminimą, t. y. „ekstazės technikų“ taikymo rezultatų sutapatinimą su mistiniais išgyvenimais arba savitikslius „ypatingus išgyvenimus“ (Buber 1998: 143).
- Prometėjizmas – „amžinoji žmonijos aistra“, „amžinas troškimas sukilti – ir ne tik prieš Dievą, bet ir prieš gamtą bei savo artimą“ (Balčius

- 2007: 8). Maceina išvelgia antgamtinę šios idėjos prigimtį (Maceina 1992: 398).
- ¹⁰ Gr. kalbos žodis ἐμφάσεως (liet. – svarba) kilęs iš veiksmazodžio ἐμφαίνω (liet. „aš esu“, „aš dalyvauju“: ἐν – liet. „kur, kame“, t. y. daikto padėties kame nors aprašymas; φαίνω – liet. „aš rodau“) (Bartkus, Bingelis 2012: 37).
- ¹¹ Teofanas Atsiskyrėlis sako, kad Dvasia yra tarsi „žmogaus sielos siela“ (Špidlík 2007: 37).
- ¹² Daugiau žr.: Bartkus, Bingelis 2012: 33–34, Bartkus 2010: 14–16.
- ¹³ Atono vienuolių „amžinybės koordinatės“: «Ἄν πεθάνεις, πρὶν πεθάνεις, δὲν θά πεθάνεις, ὅταν πεθάνεις» („Jei nenumirsi, kol numirsi, tai numirsi, kai numirsi“; pažodžiui: „Jei mirsi prieš mirtį, nemirsi ir tada, kai mirsi“).
- ¹⁴ Evangelijoje pagal Luką sakoma: „Tad neklausinėkite, ką valgysite ar gersite, ir nebūgštaukite! Visų tų dalykų vaikosi šio pasaulio pagony. O jūsų Tėvas žino, kad viso to jums reikia. Verčiau ieškokite jo karalystės, o tai bus jums pridėta“ (Lk 12, 29–31). Ir dar: „Kas turi, tam bus duota, o iš neturinčio bus atimta ir tai, ką jis tariasi turįs“ (Lk 8, 18); pgl. Mt 13, 12 („Mat kas turi, tam bus duota, ir jis turės su pertekliumi, o iš neturinčio bus atimta ir tai, ką jis turi“).
- ¹⁵ Theo de Boero žodžiais, „Dievo gerumas per didelis vien laimę teikti“ (Boer 2006: 140). Ir dar: „palaima čia yra ne ateityje žadamas atlygis, ji yra paties troškimo definicijos dalis“ (ten pat). De Boeras sutinka su Blaise’u Pascaliu, kad be Dievo alkio „mes pražūtume iš nuobodulio“ (ten pat).
- ¹⁶ Pažvelgę į savo širdies klystelius apgailėstaujame: „kvailas buvau ir nesupratau – buvau lyg keturkojis tavo Artume“ (Ps 73, 22).